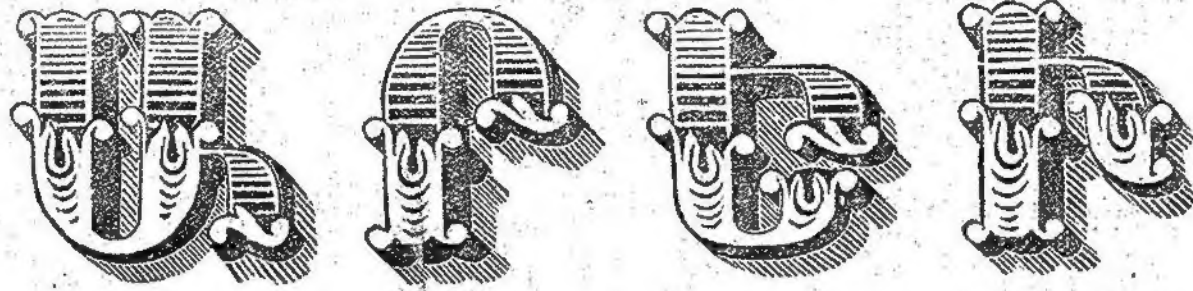

ՀԱՅԸ Ե ՄԻԼԻԷՄ

ԲԱԺԱՆԳԻՆ

Տարեկան վեցամսեայ	
ԵԳԻՊՏՈՍ . . . 2. 0. 80	40
ԱՐՏԱՍԻԱՆԱՆ ԵՐ. 20	10

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԸՆԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԱՐՏԱՍԻԱՆԱՆ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Գարա Ագրա Տարաւ, Թիւ 16

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՍՏ

Journal ARBY

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԶԵՆԱԳՐՈՒՄ ԶԵՆ ՎԵՐԱՄԱՐՁՈՒՄ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷԼԱՆ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՁ

Դեռ հրապարակաւ չգրուեցաւ, բայց կ'սպասեմ անոր: Բերանացի ըսողներ եղան և մէկ-երկու հոգի նամակով ալ յայտնեցին՝ թէ «Արեւ»-ի վերջինթեր թիւին «Կովկասի մէջ պատահականապէս թուրքացիները» թուրքականութիւնը հրատարակելով՝ լաւ ծառայութիւն մը մատուցած չէ: Չափաւորապէս եզրագոյնի և ընդհանրապէս Արտասահմանի մէջ նպատակ դրածին, թէ հարուստները արդէն պատրուակ մը կը փնտռեն իրենց օգնութիւնը խնայելու համար և թէ անոնք հիմա այդ պատրուակը պիտի գտնեն նոյն թղթակցութեան մէջ, քանի որ պիտի կըրնան ըսել թէ դրամն իր նպատակին չի գործածուիր ու զեղծուածներ կը պատահին անգին...:

Այս առարկութիւնը մեզի համար անխախտութիւն չէր: Անիկա չափազանց համապատասխան է մեր տիրոջ, ընդհանուր հոգեբանութեան և մենք բոլորովին անփորձ կամ օտար մը ըլլալու էինք մեր ազգին մէջ՝ որպէսզի չգիտնայինք թէ այս պարագային պիտի գտնուին «անկեղծօրէն» այսպէս մտածողներ, առանց խօսքը ընելու ոչ-անկեղծներուն: Թէ մեր հարուստները կը վարին թէ ոչ այդ պատրուակին, ատիկա տարբեր խնդիր մըն է: Մենք կ'ակնարկենք այն տկար մտայնութեան՝ որ ուրիշ մը կողմէ կը փութայ որ դեղերը յոռի փաստը, գիտնալով որ ան յոռի է և կանխաւ կ'արդարացնէ այդ ուրիշը՝ գիտնալով որ ան արդարանալի չէ բնաւ: Նոյնպէս, կ'ակնարկենք այն մտայնութեան՝ որ չի փնտռեր իրողութեան մը ճիշդ կամ սխալ ըլլալը, չի խորհիր անոր պատճառած մեծ և հիմնական վնասներուն վրայ, ու միայն անոր անմիջական, մասնակի, սովորիկ արդիւնքով կը մտահոգուի: Ասիկա տկար մտայնութիւն մըն է, ըսի: Կ'աւելցնեմ թէ ասիկա է մեր շատ մը դժբախտութիւններն ու չարութիւնները կարելի դարձնող, անոնց ծնունդ տուող պատճառը:

Նախատեսեցինք, և թեր ու դէմ ամէն հայու ընելէ վերջն է, որ հրատարակեցինք վերոյիշեալ թղթակցութիւնը: Գուցէ կարծողներ ըլլան թէ՛ կուսակցական հայրենիք անոնց մէջ բաժին, և մեծ բաժին մը, ունին: Այնքան ընդհանուր է կուսակցականներու մասին մեր մէջ տարածուած կարծիքը թէ անոնք միշտ, ամէն գործի մէջ, իրենց կուսակցական նկատաւնիները կը գնեն, որ մենք ո՛ր և է մէկը չի կրնար այս կառավար շնորհիւ չեզոքութեան: Պէտք է ըսել, սակայն, թէ այս միեւնոյն խորոյն վրայ—Կովկասի մէջ գործուած անխղճութիւններու խնդիրը—ասկէ առաջ մենք մէկէ աւելի առիթներ ունեցանք

գործու և չգրեցինք: Նախ չարատարակեցինք «Մշակ»-ի շատ մը կըցկուր տեղեկութիւնները, որոնց մէջ չըսուածն ալ ըսուածին չափ ծանրակշիւ էր: Ետոյ յիշեցանք այն նամակներուն վրայ որոնք կ'ըստացուէին այստեղ, Վանքի ծանօթ անձնաւորութեանց կողմէ, իրենց Կովկասի փախստական աղագականներէն ու բարեկամներէն՝ ոչ-կուսակցական անձեր որոնք շահ չուէին ու է կուսակցութիւն մը կամ կուսակցական գործիչներ վարկաբեկելու մէջ և որոնք միմիայն իրենց անուր դժբախտութիւնը, հիւանդութիւնը, անօթութիւնն ու մեր կուսիւնը լայով զբաղած էին: Թէ ինչու այս ձեռնպահութիւնը մեր կողմէ, պատասխանը պարզ է: Ձեռք ուղեւ, չէիմք կրնալ հաւատալ պատմութեաններուն ստուգութեանը՝ ո՛րի ալ որ վերագրուէին անոնք: Մարդ պէտք է իրօք կուրացած ըլլայ ատելութեամբ — և ատիկա ա՛յնպիսի մեր գործը չէ՝ որ անձնական ու խմբակցական ո՛ր և է օգուտ կարելի չըլլալով հանդերձ, մեր ամենէն կատարել հակառակորդներուն անգամ պատրաստ էինք ձեռք երկարելու—որպէսզի իսկոյն հաւատայ հակառակորդներուն մասին՝ իրեն պէս Հայու գաւալ՝ լսուած ամենէն հակառակորդ լուրերուն: Մենք դիմագրեցինք մինչեւ հո՛ն ուրկէ անդին այլ ևս անկարելի էր՝ եթէ կամօրին կոյր ըլլալ և չարքը ծածկել չէինք ուզեր: Դիմագրեցինք՝ մինչև որ, միւս ամէն տեղեկութիւններէն ետք որոնց ստուգութիւնը կրնայինք կասկածի ենթարկել տեղեկատուներն անհամար մեզի ծանօթ չըլլալուն համար, ստացանք ծանօթ, չափաւոր ու չեզոք անձնաւորութեան մը նամակը և հրատարակեցինք՝ որովհետեւ չհաւատալը ներքին չէր այլ ևս, և հաւատալն ու լռելը՝ նոյնպէս ներքին չէր:

Մենք հիմա ալ ատելութիւն չունինք և հիմա ալ չենք ուզեր թափ տալ մեզ լեցնող զպաշտօններուն: Պիտի գգուանանք այս վայրկեանիս ալ ծայրայեղ հետեւութիւններ հանելէ: Պիտի չըսենք ինչ որ ուրիշներ պիտի չլեւերանային ըսելու եթէ մեր տեղն ըլլային, — ա՛յն թէ՛ ամբողջ կուսակցութիւն մը, իր գաւառական անունները կրող մարմիններով ու պիւրօններով, պատասխանատու է այս ըմբոստացողի վիճակին քանի որ մեծ մասամբ իր անգամներն են, կ'ըսուի, նկարագրուած դէպքերուն հեղինակները և քանի որ վերոյիշեալ մարմիններն ու պիւրօնները զանազան պայմաններու տակ են: Այդ ընդհանուր, ահաւոր ամբաստանութիւնը կը մերժենք ընել, թէպէտ չենք ալ կըր-

նար ինքզինքնիս արգիլել մտածելէ թէ՛ այդ կուսակցութիւնը, ինչպէս տեսած ենք ուրիշ տեղեր և ուրիշ ատեններ, ուժ ունենալու, շատ անգամներ և շատ պաշտպաններ համբուլ իր տարապայման փախստեղծ յաճախ աչք կը գոցէ իրեններուն վնասակար գործունէութեանը վրայ, սա՛ աղէտալի վարդապետութիւնը որդեգրած թէ՛ «գործող մարմին» մը համար անխուսափելի անպատեհութիւններ են ասոնք որոնցմէ դերը կը մնան միմիայն չգործող մարմինները: Եթէ յիշենք, միւս կողմէ, թէ իր ամենէն բարեբաղոյ, դոհողութեան և ազնուութեան ընդունակ անդամներն ալ՝ որոնց ազգասիրութիւնը կասկածելի չէ՝ վերինին լրացուցելը եղող սա՛ վարդապետութիւնը կը դաւանին: Երեսուցյութիւնը ազգին ամենէն կենսունակ տարրն է, միակ կազմակերպուած ուժը՝ զոր, հակառակ ամէն բանի, պէտք չէ տկարացնել, այն ատեն հասկնալի կը դառնալ թէ ինչպէ՛ս ընդարձակ կազմակերպութիւն մը, ինքը չփափաքելով հանդերձ կրնայ տեղի տալ ամենէն ցաւալի, ամենէն կակածի իրականութեան որ պետեւած ըլլայ — հաւատարմոյն աղէտի մը միջոցին, անկէ կրնամեւ ազատուածներու շահագործումը:

Իսկ դարմանը այս մահայու իրականութեան: Դարմանին համար նախ ցաւը ճանշնալու գիտնալ պէտք է, իր պատճառներովը միասին: Ա՛հ՝ թէ ինչու՛ վերքը բանալ պէտք էր վերջապէս, ու բացինք:

Ա. Ա. Ա. ԹԵՔԷԼԱՆ

Յ. Գ. Վերջին պահուն կարգադրեց «Յուսար»-ի երկուսն թիւին խմբաւորականը: Չո՛հ, անբաւարար, սեւացուածի այն սրտառու կեցուածքը որ անուր կը ջանայ «համբաւութեան» օրհանը, ոչ մէկը կը խաբէ, որովհետեւ այն մարդը դիմէ թէ «ատելութիւնը, մախանքը և ցեղի թէ՛ «գործունէն» վեր ցայտած են ու դեռ կը ցայտեն մինչև հիմա...»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԻՏԻ ՎԵՐՄՈՒՆ

ԱՐԻՒՆԻ ԵՒ ԱՆԵՐԱԿՆԵՐՈՒ ՄԵՋԼՆ

Բարիկ (Թամ) լրագիր «Դիւանագիտական կացութիւնը» վերագրով հետեւեալ խմբագրականը կը գրէ իր 17 դեկտեմբրին մէջ:

Հայաստանի կոտորածները մասնաւորապէս նոյնպիսի բնուիթ մը ունեն, որովհետեւ կը համապատասխանեն մեթոսիկ կերպով զարգացած և գործադրուած յատակագիծի մը: Եւ այս արհաւիրքները միայն թուրքերուն գործը չեն: Անոնք տեղի ունեցան Գերմանացիներու անկարելի աչքերուն տակ: Երբեմն նոյն իսկ փայլեցին խորհուրդները ծանրակ հանդիսացան դահիճներուն, ինչպէս եղաւ օրինակ համար: Չէիթունը վերահսկանքու պարագային Գերմանիոյ ներկայացուցիչը զանազան վերաթափ ըլլալու համոզմունքներէն էր որ՝ թուրքերը կրցան դաւանել անմիջապէս խղիւղելու, անգամ մ'ալ ապացուցանելով այսպէս փայլեցին

գործակալներուն և Միւրթիւն և Յառաջ գիտութիւն Բոմբիթէն սերտ մեղսակցութիւնը:

Նիւ-Եօքթի մէջ ծանօթ անձնաւորութիւններէ բաղկացեալ Յանձնախումբ մը կազմուած է՝ ազգի մը այս ոչստեմաթիկ ոչնչացման անհիմնելի փաստերը և վաւարութիւնները հաւաքելու համար: Այս մարմինը հաւաքած է անմիջական վաւերութիւններ որոնցմէ կը տեսնուի թէ ինչպէս երիտասարդ-թուրք ազգայնականութիւնը և ամբողջութեամբ մոլորածութիւնը միաբանեցան Հայերու նկատմամբ գործադրելու համար ճիշդ ու ճիշդ կարգի մը Սուլթանին քաղաքականութիւնը: Ապտիւ Համիտին պէս, էնվէթ փայայի և Թալէաթ պէյի սուլթանն ալ կ'ուզէ Հայկական խնդիրը կարգադրել Հայերուն ջանքով: Եւ ինչպէս հին բեթիմիին ժամանակը, այս անգամ ալ ժողովուրդի մը այս սպաննութիւնը ընդգրկութեան հանդիպեցաւ Գերմանիոյ կողմէ: Երբ երկու ամիս առաջ Վաշինկթոնի դաշինքը Պերլինի կառավարութենէն խնդրեց օգնել իրեն Հայաստանի նախնիներուն վերջին զինու համար, Գերմանիոյ ներկայացուցիչ իր Տրապիզոնի հիւպատոսին մէջ տեղեկագրելով որ կ'արդարացնէ հայկական երեկոցները (les veupes armeniennes)՝ պատրուակելով թէ թրքական զսպումին առիթ տուած էր Հայերու մահաբնութիւնը, որոնք օգնած էին Ռուսներուն: Կոմս Պէր-Նաթորի անձամբ այստեղ ստացաւ հաղորդելու այս պաշտօնաթուղթը, և Միացեալ Նահանգները աւելի չպնդեցին:

Ուրիշ ազգերու նման՝ Հայերու վրայ ալ գործադրուած այս արարախիլի քաղաքականութիւններուն յատկանշական կէտը այն է որ, ասոնց առաջ բերած զայրոյթը սահմանափակուած մնաց բերանացի արտայայտութիւններու մէջ, առանց պաշտօնական դրոճողութեան մը զանազան հետեւեցելու ճիշդ միջոցաւ: 1894-1896ին, Գերմանիոյ իր լուրեւեամբը հովանաւորեց մեծ մարդասպանին եղեռնագործութիւնները, Բայց ուրիշ երկրները ձայն բարձրացուցին, և սակայն այն ժամանակ իրան 300,000 Հայեր ջարդուած էին: Այսօր զարեւոտային տեղականութիւնները, զարչարանները, կախաղանները, վայրագ նախնիները՝ միլիոններ մեռելի այս դժբախտներուն կեանքը արծեցին և անոնց դիակները կը ծածկեն Հայաստանի բոլոր ձաւարները: Երեսուցյութիւնը անկարող է ըստ տեղի աւելի զմեղակ տեսիլ մը քան այս կանխամտածուած բնայնութեան՝ որ գործն է երիտասարդ-թուրքերուն և անոնց պաշտպաններուն: Ու չկայ կառավարութիւն մը որ պարտադրէ այս դարձանքներուն հեղինակները դադարեցնելու իրենց չարաշուք ջարդարարութիւնը:

Հայերը հաղարկելով կը մեռնին, ու ոչ մէկ ազգ՝ բացի Դաշնակիցներէն, տեղին չի չարսիր լրտեսները ըլլալու նախատուած մարդկութիւն: Ժողովուրդ մը կը խղիւղուի, և Պերլինի ու Սերպիային նման՝ Հայաստանն ալ չի կրնար յոյս տալով արդիւնաբար օգնութեան մը այն երկրներուն կողմէ որոնք ինքզինքնին իրաւունքի փոխանակ իր հաշկին, բայց որոնք միեւնոյն ժամանակ կը թուին ունենալ զլիարար մտահոգութիւն մը — կ'ուզէին հեռու մընալ: Հայաստանի մարտիրոսութիւնը, ինչպէս Եւրոպայի երկու պղծեց թագաւորութիւններէն՝ կը պատեցնէ այս ազգին ալ յարու թիւնը: Կոտորածները պիտի չմնան անպատիւ, և Հայաստանը պիտի վերածնի արիւնի և աւերակներու մէջէն: Այլապէս որ քանի որ զանազան կ'ապաւնէր արդարութեան յաղթանակը և զինչազային պայմանագրութեանց յարգանքը՝ անպատիւ և զրկւալ վայրենութեան տեսարանի մը որ գերազանցուած

չէ ամենէն մօայլ բարբարոսութեան չըրջաններուն մէջ իսկ, Պատերազմի խնդրաւորութեան մէջ սխտեմաթիկ կերպով կը կը գործադրէ ամենէն պղծալի դաշնակցութիւնները, կը բռնաբարէ մարդկութեան ամենէն տարրական օրէնքները և ոտքի տակ կ'առնէ քաղաքակրթութիւնը, իրաւունքը պիտի լուծէ իր փութիւնէն: Ասոր տարակոյս չկայ: Բայց այն ատեն՝ անոնք որ լռեցին և ամենէն հրեշային եղեռնագործութեանց առջեւ չհամարձակեցան դուրս ելլել իրենց անշարժութենէն՝ իրենց արժանազրկութեանը վրայ պիտի ցաւին միայն:

Այսօրու մեր Բ. Էքիմ մէջ կ'սկսիմք թերթի ծնունդ հրատարակել, իբրեւ «բանասիրական», մեր մեծամասն աւազակից Ս. Սապալ-Գիւլիանի մէկ կուռ ուսումնասիրութիւնը՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԻՒՆԸ», որուն շուտով պիտի յաջորդէ «Հայ եւ Դուրանակ» կուլտուրայի հակաուսիրտները:

ՄԵՐ ԱԶԳ. ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՁ (*)

Թիֆլիս, 2 Նոյն. Ամէն խղճաւոր Հայ կը միայն այժմ հետեւեալ երկու բարոյական կեանքներով: Նախ թէ թուրք խորբարոսութեան ձեռքով ջնջուեցաւ տանկայայտութիւնը, երկրորդ թէ՛ կովկաս ազատամարտը տանկայայտութեան ողորմելի բեկումները, որոնք այս պահու ամէն կողմ զաղքալան անուամբ թափափուած կը մնան, և մենք մեծ մասամբ անտրուկ ու անպատասխար, տարապայման նեղութեանց մէջ:

Գաղթականութեան մէկ մասը պարտեղուած էր սահմանափակ դիւրեւոր, այնուհետ ալ վերադառնալու հոգի: Նախ չի գտնուել, սկսած է անգամ մըն ալ վերադառնալ՝ իր փառաւոր օճախին վրայ՝ դուրսէն հոն անօթի մեռնելու համար:

Այսպիսի և Պայալիտի չըջանեւ ընդ ուր ձեռքը սկսած է տեղով վերադառնալ: Եւ մօտ 2000 տունի երիտասարդութիւն, իսկ շարքերու վանի նորընտիր նահանգապետ Պ. Տէրմէնի հետ վան վերադարձան բազմաթիւ երիտասարդներ, հաշուով մը 500ի ցափ: Այդ խումբին ընկերացաւ Ամերիկային հասնող կամաւորներու խումբը, որոնք քաղաքագլխի ղեկավար անուամբ իր հետ տարաւ Պ. Տէրմէն: Իսկ Ամերիկայէն եկող ուրիշ կամաւորներ տակաւ հո կը դառնան, իրականութեան և ներկա ազգային գործունէութեան մէջ և և է համաձայնութիւն չի տեսնուել յուսալուած: Կերպարաններէն երեք խորբարոսներ երիտասարդներու հետ խօսակցեցան՝ որոնք ցաւելով կը պատմէին թէ ինչ տառապանքներով ինչպէս բոլորովին յուսալուած էին...:

Եւ չեմ ուզեր փաստելով նկարագրել թէ ինչպէս ամէն կողմի գաղթականներէն դժգոհութիւն կը հասնէ թէ օճախը կը լիանան նպատակներէն իսկ ճշմարիտ անօթիներէն մեռնողները կը մեռնեն Թիւն հիւանդութիւններու դէմ կռուող խումբեր, բարեբաղական հաստատութիւններ խուսնեւած գործի վրայ են և ամէն կողմէ հաւուստ ու դրամ կուգայ բաւական, սակայն գործի վրայ եղող ամենախուրդ և խղճաւոր անձնաւորութեանց պատմածով ալ կը հաստատուի այն իրողութիւնը թէ՛ բայ:

(*) Երեկ տպուած տղմ նամակին հեղինակը ոչ-կուսակցական՝ բնիկ Հայաստանցի ուսուցիչ մըն է: Եւրոպայի նամակին հեղինակն է:

